

УДК 347.94

Є. Є. Лезін
аспірант кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОРЯДОК СУДОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Інтенсивність розвитку суспільства вимагає постійного процесу вдосконалення регулювання суспільних відносин як відповідь на важливі запитання, які ставить теорія та практика до застосовуваних методів та інструментів. У ході останньої реформи цивільного процесу в Україні вирішилась частина проблем, пов'язаних із недосконалістю цивільного судочинства, зокрема було внесено багато змін до цивільного процесу, введені нові механізми, інструменти, тощо. Особливої актуальності в контексті останніх змін набувають питання, що пов'язані з ефективністю цих змін, що обумовлює необхідність дослідження оновленого механізму забезпечення доказовості.

Дослідженням забезпечення доказів у цивільному процесі України займалися В.Д. Андрійцьо, О.О. Бадила, О.О. Грабовська, О.С. Захарова, В.В. Комаров, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, та інші. Дослідження механізму забезпечення доказів після реформи цивільного процесу 2017 р. не проводились.

Завданням нашого дослідження є Проведення аналізу механізму забезпечення доказів у цивільному процесі, виявлення неточностей та проблемних аспектів у регулюванні процедури, проведення порівняння з аналогічним регулюванням Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) 2004 р.

Цивільне процесуальне законодавство України містить детальне регулювання процесу забезпечення доказів судом, проте науковці і практики нарікають на недосконалість та, в окремих випадках, недовірливість такого механізму. Для ефективного ж виконання судочинства в контексті ст. 2 ЦПК цивільне процесуальне законодавство має містити досконалі способи, методи, процедури, прийоми його здійснення [1].

Регулювання процесу забезпечення доказів викладене у ст. 116–119 ЦПК, в яких передбачені змістовні вимоги до заяви про забезпечення доказів, процесуальний порядок розгляду, наслідки розгляду такої заяви, обставини та час подання заяви заінтересованими особами.

Загалом процес судового забезпечення доказів можна поділити на певні етапи, зокрема – ініціювання процесу, розгляд, виконання та перегляд.

На етапі ініціювання процесу відбувається активна діяльність зацікавленої у забезпеченні особи, зокрема згідно зі ст. 117 ЦПК визначаються:

суд, до якого подається заява; реквізити заявника та іншої сторони; обов'язкове забезпечення доказами та доказовими обставинами; спосіб забезпечення; обґрунтовується необхідність забезпечення доказів; за доцільності та наявності підстав вноситься клопотання про розгляд заяви без повідомлення інших осіб тощо.

Слід зазначити, що крім спеціальних вимог до заяви, передбачених ст. 117 ЦПК, логічним є застосування і загальних вимог, передбачених ст. ст. 182, 183 ЦПК, які встановлюють загальний порядок щодо заяв з процесуальних питань в цілому. Так, крім сказаного раніше, доцільно зважити зокрема на те, що п. 3 ч. 1 ст. 183 встановлює необхідність вказання у заяві номеру справи, прізвища та ініціалів судді, якщо заява подається після постановлення ухвали про відкриття провадження у справі. Вказуючи в заяві реквізити заявника, згідно з ч. 3 ст. 183 замість коду юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, іноземна юридична особа подає документ, що є доказом її правосуб'єктності (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру, тощо). Дещо дискусійною є норма ч. 3 ст. 183 щодо права учасника подати проект ухвали, постановити яку він просить, проте згідно зі вказівкою ЦПК він має таке право.

Тобто цивільне процесуальне законодавство передбачає подання до суду вихідної інформації для прийняття рішення про забезпечення доказів. Слід відзначити, що законодавцем було розширено перелік вихідної інформації, що необхідна для забезпечення доказів у порівнянні з ЦПК 2004 р., ч. 1 ст. 134 якого включала до вихідної інформації докази, які необхідно забезпечити; обставини, що можуть бути підтверджені цими доказами; обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим, а також справа, для якої потрібні ці докази або з якою метою потрібно їх забезпечити.

Ч. 3 ст. 116 ЦПК передбачає можливість ініціювання процедури забезпечення доказів як до, так і після подання позовної заяви. Це безперечно пов'язано з необхідністю оперативної фіксації або збором додаткових відомостей, потрібних для відкриття провадження у справі (визначення майбутнього відповідача, розміру завданої шкоди, тощо).

Заява про забезпечення доказів подається до суду та розглядається судом на умовах альтерна-

тивної територіальної підсудності. Зокрема ч. 4 ст. 116 ЦПК визначає, що до подання позовної заяви забезпечення доказів здійснюється судом першої інстанції за місцем знаходження засобу доказування або за місцем, де повинна бути вчинена відповідна процесуальна дія. Після подання позовної заяви забезпечення доказів здійснюється судом, який розглядає справу. Така конструкція безпосередньо обумовлена особливостями вчинення дій щодо забезпечення доказів та відповідає їм в контексті максимального спрощення доступу до доказів як об'єктів матеріального світу.

«У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви, заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів», говорить у – ч. 5 ст. 116 ЦПК. Цей термін був збільшений чинною редакцією цивільного процесуального законодавства в порівнянні з ЦПК 2004 р., ч. 4 ст. 133 якого передбачала подачу позовної заяви протягом трьох днів з постановлення ухвали про забезпечення доказів. Таким чином законодавець частково вирішив важливу проблему, з якою зіштовхувались на практиці у ситуаціях, коли на час подання позовної заяви необхідно було виконати процедуру забезпечення доказів повністю.

Наприклад, за необхідності визначення відповідача, котрий набув права власності на спадщину, безперечно трьох днів було замало для витребування у нотаріуса необхідних документів та ознайомлення з ними. Проте запитання виникають з приводу самої точки відліку часу, визначеної законодавцем – дня постановлення ухвали. Як ми вже зазначали, однією з функцій забезпечення доказів в цивільному процесі є заволодіння особою доказами в процесуальному їх значенні, що одночасно є кінцевим етапом використання досліджуваного інституту та дозволяє особі на основі аналізу отриманих матеріалів побудувати тактику та стратегію захисту. Безумовно особа може зробити це тільки за умови повного ознайомлення з доказами та їх оцінкою.

У такому контексті постає важливе запитання: чи достатньо десяти днів для якісної підготовки захисту, якщо врахувати давню проблему затримки виконання судових рішень? Вбачається, що навіть за умови застосування запобіжника, визначеного ст. 144 ЦПК (Види заходів процесуального примусу), ст. 145 ЦПК (Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом) тощо, термін фактичного доступу особи до доказів буде більшим за десять днів. Тому, на наш погляд, доречно говорити про день виконання ухвали про забезпечення доказів як про відправну точку для обчислення термінів щодо подачі позовної заяви. Такий підхід буде особливо актуальним для вирішення питань, які за своєю природою є відправними для

формулювання самої позовної заяви та обов'язку особи виконати передбачені законодавством вимоги щодо визначення відповідача, визначення ціни позову, подачі самих доказів, визначення ролі цих доказів тощо, а також в ситуаціях, коли неможливо застосувати ч. 4 ст. 81 ЦПК, яка встановлює можливість визнання обставин, дій, подій встановленими у разі ненадання доказів.

Дискусійними, з огляду на вищенаведене, видаються також підстави для забезпечення доказів. За чинною редакцією ЦПК для забезпечення доказів особа може звернутися до суду, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим ч. 1 ст. 116 ЦПК, такий же підхід прослідковувався у ст. 35 ЦПК 1963 р. [2]. На проміжковому етапі розвитку цивільного процесуального законодавства ст. 133 ЦПК 2004 р. оперувала формулою, за якою «<...> подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів» [1], водночас це положення нівелювалось процедурними нормами ЦПК 2004 р. Зокрема ст. 134 передбачала залишення заяви без розгляду або повернення заяви у разі її невідповідності цій статті, однією з вимог якої є зазначення у заяві обставин, які свідчать про те, що «подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим» [1]. Такою законодавчою конструкцією була допущена ситуація, за якої норма, яка регулювала процесуальний порядок реалізації права, підмінила норму, якою був встановлений матеріальний зміст процесуальних відносин, з чим не можна погоджуватись, адже не використовувався весь потенціал інституту, що приводило до зменшення рівня його доцільності для захисту.

На практиці склалась двояка та неоднозначна ситуація, адже у правозастосуванні не було єдності. Так, 22 вересня 2016р. Черкаський районний суд у справі № 707/2227/16-ц відмовив заявнику в задоволенні заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви на підставі того, що заявник «не навів обставин, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим», хоча виходячи зі змісту заяви, витребувався технічний паспорт на будинок, в якому зазначена інформація щодо його вартості [3]. Тобто в доказ був потрібен заявнику для визначення ціни позову.

Відмовляючи в задоволенні заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви 03 лютого 2017 р. Каховський міськрайонний суд Херсонської області вказав: «Дослідивши матеріали справи, суд приходить до висновку, що заява не підлягає задоволенню оскільки заявником не зазначено предмета позову, з яким вона має намір

звернутися до суду, та не надано жодних доказів того, що існують обставини, які у майбутньому, під час судового розгляду справи, могли б зробити неможливим або ускладнити надання вищевказаних доказів <...> доказів того, що заявник дійсно намагалась та не змогла отримати інформацію щодо теперішнього власника транспортного засобу в позасудовому порядку самостійно, ОСОБА_1 не надано» Заявник просив витребувати в територіальному сервісному центрі інформацію про реєстрацію автомобіля, яка була йому потрібна для звернення до суду [4].

Відхиляючи апеляційну скаргу ОСОБА_2 на ухвалу Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області, Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 16 лютого 2016 р. в провадженні № 22-ц/774/2409/16 теж вказав, що «Крім того, зазначений в заяві спосіб забезпечення доказів шляхом призначення земельно-технічної експертизи, також може бути вирішений у разі пред'явлення позову в порядку, передбаченому ст. ст. 143–147 ЦПК України в ході розгляду справи» [5].

На протипагу такому правозастосуванню слід навести й іншу позицію, наприклад, Дніпровський районний суд м. Києва ухвалою від 08 квітня 2015р. у справі № 755/4986/15-ц, задовольняючи заяву про забезпечення доказів вказав: «клопотання заявника ОСОБА_1 про забезпечення доказів підлягає задоволенню, оскільки за відсутності інформації про власника (наймача) квартири АДРЕСА_1 заявник позбавлений можливості пред'явити позов до належного відповідача». У справі витребувалися відомості про прізвище, ім'я, по батькові власника квартири [6].

Отже, формулювання ЦПК 2004 р. не давало можливості розкриття повного спектру функцій забезпечення доказів, не сприяло однаковому застосуванню норм цивільного процесуального права та, як наслідок, не дозволяло ефективно використовувати досліджуваний інститут. Не вирішив проблему і Верховний суд України, вказавши тільки, що «у заяві про забезпечення доказів повинні бути зазначені всі відомості, визначені частиною першою статті 134 ЦПК» [7]. Тож, якщо дотримуватись формального трактування обов'язкового зазначення обставин, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим, то у разі оскарження останньої наведеної нами ухвали, апеляційний суд має її скасувати, а отримана інформація надалі має бути визнана недостовірною.

Шукаючи вихід з ситуації, що склалась, на практиці зацікавлені особи навмисне звертались до нотаріуса для отримання відмови, яка в свою чергу ставала приводом звернення до суду для витребування справи, під час підготовчого засідання відбувалась заміна неналежного відпові-

дача, докази витребувалися після відкриття провадження у справі за механізмом ст. 137 ЦПК 2004 р. (Витребування доказів), змінювались позовні вимоги тощо. Це було обумовлено дефіцитом інформації та доказової бази, про що автору відомо з особистого досвіду. Як наслідок, процедура розгляду ускладнювалась, збільшувався термін розгляду справ.

Як вбачається, важливе значення у цьому мало штучне розмежування інструментів, адже ч. 2 ст. 133 ЦПК 2004 р. визнавала витребування способом забезпечення доказів, яке можливе до подання позову, за умови можливості виникнення несприятливих ситуацій у майбутньому. Своєю чергою ст. 137 ЦПК 2004 р. передбачала той самий механізм витребування доказів, але вмикався він до або під час попереднього судового засідання та за умов, що вже є складнощі в поданні доказів. Можливість викликати свідка виникла у заявника теж до або під час попереднього судового засідання (ст. 136 ЦПК). Проте окремих особливих умов щодо періоду ініціації огляду доказів чи проведення експертиз ЦПК не передбачав. Поряд з цим ЦПК 2004 р. не встановлював окремого ускладнення процедури реалізації витребування доказів, допиту свідків, огляду доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням та призначенням експертизи. Результат отримання засобу доказування залишався незмінним.

Тобто розбіжностями в застосуванні того чи іншого порядку виступали підстави (вже є або може бути втраченим, ускладненим), момент можливої ініціації (до або після подання позову) та фінансова складова. А саме, згідно п. 6 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 27.09.2012 р. № 10–1386/0/4–12 за подання заяви про витребування доказів у порядку ст. 137 судовий збір не сплачується [8]. Аналогічна позиція висвітлена в п. 8 Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 10: «Сплата судового збору <...> за подання до суду заяви про забезпечення доказів здійснюється лише за умови, що така заява розглядається у процесуальному порядку, визначеному ст. 135 ЦПК, а не за подання клопотань про витребування доказів (виклик до суду свідків, призначення експертизи, витребування письмових чи речових доказів тощо), які розглядаються відповідно до ст. 130 ЦПК у попередньому судовому засіданні чи статті 168 ЦПК у судовому засіданні» [9].

Вчинній редакції ЦПК законодавець ситуацію не виправив, дотримавшись поглиблення розмежування вищевказаних процедур, передбачивши в матеріальній частині регулювання інституту ситуації, що спрямовані виключно на майбутнє. А з огляду на те, що ст. 83 ЦПК встановлено

обов'язок позивача подати докази разом із позовною заявою, обов'язок відповідача (або третьої особи) подати докази разом з відзивом, з можливою відтермінувальною обставиною, що має бути підтверджена доказами про вчинення особою всіх дій щодо отримання цих доказів. У поєднанні з необхідністю, за потреби витребування доказів, подання відповідного клопотання разом із поданням позову або відзиву (ч. 1 ст. 84 ЦПК) в результаті не приводить до спрощення процедури збору та подачі доказів, особливо у випадках, коли вони необхідні для визначення вихідних даних.

Ще більшу кількість запитань викликає ч. 4 ст. 84 ЦПК, у якій говориться, що суд може витребувати докази до подання позову як захід забезпечення доказів у порядку, встановленому ст. ст. 116–118 цього Кодексу. Якщо вбачається розповсюдження механізму витребування доказів у разі неможливості учасника справи надати докази на механізм забезпечення доказів в порядку виключення, тоді не повинна діяти ч. 1 ст. 116, що не передбачено Кодексом. Водночас передбачено зворотній механізм забезпечення доказів шляхом витребування, який не розповсюджується на неможливість учасника самостійно надати докази.

Безумовно, для особи, яка може набути статусу позивача, крім визначення вихідних даних та фіксації фактів та обставин доказами, існує нагальна необхідність побудови ефективної тактики та стратегії захисту. Надважливим для цього є заволодіння всіма без виключення доказами у формі засобів доказування до подачі позову, відповіді на відзив. Не менш важливим для захисту є заволодіння доказами іншими учасниками справи, що є актуальним до подання відзиву або заперечення. Крім того, як уже було зазначено раніше, забезпечення доказів є абсолютним правом особи, яке має бути підтримано судом. Тож в цілому не вбачається нагальної необхідності створення додаткових перешкод у забезпеченні доказів для можливості повноцінного використання інституту. Особливої актуальності ця обставина набуває в умовах зміни концепції доказування, що стосується подання доказів.

Відповідно до регулювання ЦПК 2004 р. докази за загальним правилом подавались до початку розгляду справи по суті (ст. 131 ЦПК 2004 р.), у чинному ЦПК передбачений механізм подання доказів разом з поданням позовної заяви (ч. 2 ст. 83 ЦПК), водночас встановлювалась можливість подання доказів після подання позовної заяви (за умов відсутності деформацій процесу у вигляді уточнення позовних вимог, заміни неналежного позивача або відповідача тощо) з певними ускладненнями (необхідність доведення учасником обставин, що унеможливають вчасне подання доказів), що передбачено ч. 4 ст. 83 ЦПК. За змістом ст. 83 ЦПК суд аналізує наведені заявником

причини та обставини неподання доказів вчасно та визначає можливість їх подання зі встановленням відповідного терміну. Проте у підготовчому засіданні позовного провадження за загальним порядком у суду, відповідно до ч. 5 ст. 197, є право роз'яснити учасникам справи, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи. Ч. 7 цієї ж статті передбачає, що суд вирішує питання про забезпечення доказів. Отже, законодавець доручив суду питання подання та прийняття доказів після подання позовної заяви. Так обмежилися змагальні засади цивільного процесу та ускладнилася сама процедура.

У цьому контексті, з відходом від моделі можливості подання доказів до кінця підготовчого засідання, яка була закріплена в ЦПК 2004 р., були допущені деякі неточності. Хоча в ЦПК передбачено можливість подання заяви про забезпечення доказів після подачі позову, норма щодо розгляду такої заяви міститься тільки в статті, яка регулює порядок проведення підготовчого провадження. Таким чином неврегульованим залишається порядок розгляду заяви про забезпечення доказів у випадках розгляду справи в порядку спрощеного провадження після подання позовної заяви, за яким виключається проведення підготовчого засідання.

Також враховуючи норму ч. 3 ст. 129 Конституції України щодо свободи подання доказів, відповідних положень ЦПК та позиції про те, що забезпечення доказів як інструмент заволодіння ними повинен слідувати за обов'язком доведення та застосовуватись у разі виникнення будь-яких складнощів щодо заволодіння доказами, що повинно включати як об'єктивні чинники (можливість втрати, неможливість отримати без рішення суду) так і вплив суб'єктивних чинників (побожовання про знищення чи переховування доказів іншою стороною тощо). Вважаємо за доцільне запропонувати модель, за якої до подання позову, відзиву, відповіді на відзив, заперечення, пояснення третьої особи щодо позову або відзиву, відповідна особа здобуде усі необхідні їй докази у формі засобів доказування, що буде сприяти розвитку механізму спрощеного провадження. Реалізувати таку модель можна за допомогою об'єднання підстав для забезпечення доказів та розповсюдження цього інституту на випадки, котрі вже настали, та ті, які можуть настати. У зв'язку із цим пропонуємо викласти редакцію ч. 1 ст. 116 таким чином: «Суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази у випадку, коли у сторони є складнощі щодо подання доказів, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання чи подання відповідних доказів є або стане згодом неможливим чи утрудненим».

Комплексний аналіз регулювання інституту забезпечення доказів, наведений в ст. ст. 116–119 ЦПК дає підстави стверджувати можливість його застосування виключно в позовному провадженні в судах першої інстанції. Відповідно до цього ч. 1 ст. 116 встановлює можливість подачі заяви про забезпечення доказів учасником справи або особою, яка може набути статусу позивача; ч. 3 ст. 116 передбачає можливість подачі заяви про забезпечення доказів як до, так і після подання позовної заяви; ч. 4 ст. 116, визначаючи місце забезпечення доказів, встановлює його як суд першої інстанції за місцем знаходження засобу доказування, а у разі подачі заяви про забезпечення доказів після подання позовної заяви як суд, який розглядає справу; ч. ч. 5, 6 ст. 116, встановлюючи наслідки забезпечення, котрі настають у разі неподання позовної заяви, беруть за точку відліку саме її подачу; ч. 9 ст. 118 передбачає рух матеріалів розгляду заяви про забезпечення доказів саме за позовною заявою. Тож буквально тлумачення вищенаведеного говорить про те, що хоча законодавець в матеріальній нормі передбачив можливість звернення за забезпеченням доказів учасника справи, що можна тлумачити широко, проте визначаючи місце, час, період, наслідки та рух матеріалів, вказав виключно на справи позовного провадження у суді першої інстанції. Така законодавча логіка, на наше глибоке переконання, потребує уточнення, адже забезпечення доказів може виступати універсальним засобом отримання зацікавленими особами доказів для їх аналізу та подальшої передачі до суду в інших видах проваджень як прояв максимального сприяння суду у доказуванні.

Регламентуючи апеляційне, окреме, наказне провадження, перегляд справи за нововиявленими обставинами ЦПК у ст. ст. 163, 297, 302, 306, 311, 318, 321, 330, 335, 340, 344, 348, 356, 426, а також у разі подання заяв по суті справи, передбачає необхідність під час звернення зазначити дані, факти, обставини, які за змістом ст. 81 повинні бути підтвержені доказами, що породжує необхідність заволодіння ними зацікавленими особами. Тож використання інституту забезпечення доказів безперечно повинно поширюватись на згадані види проваджень та заяви. Крім того, зважаючи на усіченість принципу змагальності в окремому провадженні, суд має бути наділений повноваженнями не тільки щодо витребування доказів з власної ініціативи ч. 2 ст. 294 ЦПК, а й щодо можливості застосовувати увесь спектр способів забезпечення доказів, оскільки він фактично підміняє собою опонента за специфікою справ. Також не повинна виключатися можливість забезпечення доказів для позову, зокрема для отримання вихідної інформації, яка необхідна заявнику в забезпеченні позову.

Новизною чинного ЦПК стало включення ініціативи доказової забезпеченості, щоб надалі використовувати докази на Третейському розгляді та розгляді справ Міжнародним комерційним арбітражем, що безумовно пов'язано з особливостями такого розгляду, в тому числі із застосуванням примусу щодо виконання забезпечення доказів. Проте ця норма була внесена до ЦПК із застереженням про необхідність подачі відповідної заяви до апеляційного суду за місцем знаходження боржника або доказів, або майна боржника, або за місцем арбітражу (ч. 8 ст. 116 ЦПК). Водночас ч. 5 ст. 117 додатково встановлює необхідність подачі поруч із заявою про забезпечення доказів також доказів того, що позовна заява вже подана до відповідного Третейського суду або Міжнародного комерційного арбітражу. Це виключає можливість ініціативи забезпечення доказів до подання відповідної позовної заяви, що є виключенням із загального правила.

Наступний етап – розгляд заяви судом. ЦПК передбачає певні особливості розгляду заяви про забезпечення доказів. Важливим для даного етапу дослідження є те, що ч. ч. 2, 3 ст. 135 ЦПК 2004 р. передбачали надання суду різних термінів на розгляд заяви в залежності від вимог заявника. Суд розглядав таку заяву невідкладно, за участі заявника у двох випадках: якщо заява про забезпечення доказів містила обґрунтовану вимогу провести її розгляд терміново; якщо встановлення відповідача було неможливим. За інших обставин суду відводився п'ятиденний термін для розгляду заяви.

Отже, прискорення процедури розгляду відбувалось у випадку реальної необхідності термінового реагування суду на ситуацію, а також у разі відсутності необхідності залучення сторін та інших осіб до процедури розгляду. В чинному ЦПК законодавець відмовився від використання такого розмежування встановивши, відповідно до змісту ч. 2 ст. 118, загальний термін розгляду заяв не більший ніж п'ять днів з дня їх надходження, обґрунтувавши цей період позицією ч. 3 ст. 118, за якою неявка заявника та інших осіб, які можуть отримати статус учасників справи не перешкоджає розгляду справи. Є також і альтернативна процедура розгляду. Відповідно до ч. 4 ст. 118, суд за клопотанням заявника може не залучати до участі в розгляді заяви інших осіб, які можуть отримати статус учасника справи (що, безперечно, теоретично має пришвидшити процедуру розгляду) у вичерпному переліку випадків, а саме: 1) у невідкладних випадках; 2) якщо неможливо встановити, хто має або набуде статусу іншої сторони; 3) у разі, якщо повідомлення іншої сторони може унеможливити або істотно ускладнити отримання відповідних доказів. І хоча сам термін «невідкладно» іноді на практиці позначав досить

тривалий проміжок часу у разі застосування даної норми за ЦПК 2004 р. через завантаження судів та особливостей руху справи від канцелярії суду до судді, все ж його використання фокусувало і заявника, і суд на необхідності швидшого вчинення дій. Однак чинна редакція ЦПК певним чином відійшла від такого фокусування першочерговості у прийнятті рішення.

Також слід звернути увагу на саме формулювання ч. ч. 3, 4 ст. 118, де законодавець, вказуючи на повідомлення чи неповідомлення про час, дату та місце судового засідання, вказує на осіб, які можуть набути статусу учасника справи, не вказуючи при цьому на самих учасників, що не відповідає процесуальним вимогам до забезпечення доказів після подання позовної заяви та потребує уточнення.

Отже, після надходження справи до суду, суд за змістом ч. 4 ст. 117 перевіряє виконання вищенаведених вимог, які необхідні для ініціації процедури забезпечення доказів, що викладені в заяві. За результатами перевірки суд приймає заяву до розгляду або у разі недотримання умов ініціації повертає заяву заявникові, про що постановляє відповідну ухвалу. Слід зазначити, що на цьому етапі перевіряється виконання заявником формальних вимог ініціації забезпечення та визначаються подальші особливості розгляду. Наступною процедурою є безпосередній розгляд заяви, а саме її змістовного наповнення. Такий розгляд відбувається на судовому засіданні з повідомленням інших осіб, якщо раніше не було визначено про розгляд без їхнього повідомлення. За результатами розгляду суд постановляє ухвалу про задоволення заяви чи відмову у задоволенні заяви про забезпечення доказів.

Нововведенням чинного ЦПК у порівнянні з ЦПК 2004р. є можливість визначення судом зустрічного забезпечення, що полягає в наданні додаткових гарантій компенсації збитків, викликаних забезпеченням доказів. Доцільність розміру та порядку зустрічного забезпечення, за змістом ЦПК, визначається судом із урахуванням особливостей ст. ст. 149–159 ЦПК, які регулюють інститут забезпечення позову. Статтею 154 ЦПК визначено випадки необхідності зустрічного забезпечення, зокрема такі: 1) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові; 2) суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування збитків

відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові.

Проте такі положення викликають запитання, а саме: так до кінця незрозуміло, чи зобов'язаний суд перевіряти відповідні обставини в контексті забезпечення доказів; хто буде надавати суду докази про вищенаведені обставини у разі, коли розгляд заяви проводиться без повідомлення інших осіб; чи в праві інша сторона звернутись із клопотанням про зустрічне забезпечення після постановлення ухвали про забезпечення доказів в такій ситуації, коли розгляд був проведений без її участі тощо. Крім того ч. 2 ст. 154 передбачає можливість застосування інституту зустрічного забезпечення виключно для забезпечення позову. З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок, що інститут зустрічного забезпечення не до кінця гармонізований з інститутом забезпечення доказів і потребує подальшого доопрацювання.

Цивільне процесуальне законодавство не встановлює розширені вимоги щодо змісту ухвали про забезпечення доказів, обмежуючись вимогою ч. 6 ст. 118 про необхідність зазначення в ухвалі доказу та дій, які необхідно вчинити для його забезпечення. Безумовно, додатково до регулювання змісту ухвали про забезпечення доказів необхідно застосовувати також ст. 260 ЦПК, яка регулює зміст ухвал в цілому.

Окремим та дискусійним є питання оскарження ухвали про забезпечення доказів, оскільки на процес її виконання це не впливає, але призводить до відсутності ознаки достовірності доказу через припис ст. 78 ЦПК. З огляду на підстави оскарження виникають обставини, за яких доказ буде надалі визнано недостовірним через можливі помилки суду, що, як бачимо на практиці, не виключено: «Крім того, зазначений в заяві спосіб забезпечення доказів шляхом призначення земельно-технічної експертизи, також може бути вирішений у разі пред'явлення позову в порядку ст. ст. 143–147 ЦПК України в ході розгляду справи» [5]. Безумовно, ця ситуація є неприпустимою, оскільки вона наперед позбавляє особу засобу доказування, що означає неможливість доведення фактів та обставин надалі, при цьому ніяк не впливаючи на виконання ухвали, тобто фактичного заволодіння доказом.

Виконання ухвали про забезпечення доказів відбувається за правилами, визначеними ЦПК відповідно способу забезпечення.

Виправивши неточність ЦПК 2004 р., законодавець передбачив можливість перегляду ухвал про забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів чи скасування ухвали про забезпечення доказів у п. 2 ч. 1 ст. 353 ЦПК.

З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок про позитивні зміни в регулюванні процедури забезпечення доказів в цивільному процесі

Україні. Але усі питання щодо особливостей цього механізму видаються не до кінця вирішеними та потребують подальшої гармонізації та уточнення. Особливо це стосується підстав для забезпечення, визначення часових меж, зустрічного забезпечення тощо, як основних складових, котрі визначають саму природу та сутність застосування досліджуваного інституту в цілому.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 442.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1963. № 30. Ст. 464.
3. Про забезпечення доказів до подання позовної заяви: Ухвала Черкаського районного суду Черкаської області від 22 вересня 2016 р. у справі № 707/2227/16-ц за зверненням ОСОБА 1. // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6153576>.
4. Про забезпечення доказів у порядку ч.4 ст. 133 ЦПК України: Ухвала Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 03 лютого 2017 р. у справі № 658/244/17. // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64571014>.
5. Про визнання неподаною та повернення заяви ОСОБА_2 Про забезпечення доказів: Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 16 лютого 2016р. у справі №22-ц/774/2409/16 за апеляційною скаргою на ухвалу Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 22 січня 2016 року. // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55818608>.
6. Про забезпечення доказів: Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 08 квітня 2015 р. у справі № 755/4986/15-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47597797>.
7. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: Постанова №5 Пленуму Верховного суду України. / Верховний Суд України: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/3bbb0ab0220f6b9bc22575de004e6fc0?OpenDocument>.

8. Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 27.09.2012р. № 10-1386/0/4-12 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1386740-12>.

9. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014р. № 10. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.

Анотація

Лезін Є. Є. Порядок судового забезпечення доказів у цивільному процесі в Україні. – Стаття.

У статті проводиться дослідження процедури забезпечення доказів у цивільному процесі за участю суду. Аналізуються особливості ініціювання процесу забезпечення доказів, його підготовки, розгляду та здійснення.

Ключові слова: забезпечення доказів, цивільний процес України, заява про забезпечення доказів, ухвала про забезпечення доказів.

Аннотация

Лезин Е. Е. Порядок судебного обеспечения доказательств в гражданском процессе в Украине. – Статья.

В статье проводится исследование процедуры обеспечения доказательств в гражданском процессе с участием суда. Анализируются особенности инициирования процесса обеспечения доказательств, его подготовки, рассмотрения и осуществления.

Ключевые слова: обеспечение доказательств, гражданский процесс Украины, заявление об обеспечении доказательств, решение об обеспечении доказательств.

Summary

Liezin Ye. Ye. The procedure for providing evidence in civil proceedings in Ukraine. – Article.

The article examines the procedure for providing evidence in a civil process with the participation of the court. The peculiarities of the process of providing evidence, preparation for consideration and implementation are analyzed.

Key words: providing evidence, civil process in Ukraine, statement of evidence, decision to secure evidence.